

Revizionismul, o „anti-ideologie” postdecembristă a „recuperării est-etice” a valorilor. De la mirajul integraționist la sindromul auto-distructiv în discursul critic post-totalitar românesc*

Nicoleta Ifrim,
Carmen Nane

Abstract: *The criteria motivating the European orientation of national literatures generate different significations gathered around the larger concept of “Romanian cultural identity” which focuses on specific cultural units, sometimes too abstract, such as cultural satellite vs European orientation, cultural identity non-value vs myth of the national writer, “cultural patriotism” vs the conscience of the marginal. From this perspective, the analysis asks for an axiological pattern used to objectively cope with the Romanian theories enhancing the identity issue, within the larger European process of aesthetic validation by means of which our culture can make its own voice heard. Within this context, G. Calinescu’s case becomes representative for the self-destructive cultural syndrome choosing to demolish the main literary values in the light of the “revisionist East-ethic” drive.*

Keywords: *East-ethic discourse, aesthetic axiology, post-December critical discourse, “Calinescu’s dossier”, Eurocentrism.*

Dezideratul integrării culturale a literaturii române în spațiul european a girat, în perioada post-comunistă, un val uriaș de contestări de orientare est-etică a marilor maeștri, într-un proces inchizitorial - validat critic – al demascării „indezirabililor”, acuzați acum de colaboraționism și pactizare cu regimul dictatorial. „Avântul” justițiar este asumat drept o necesitate de maculare a spațiului literar de „reziduurile” totalitariste – de scriitorii și scriiturile „culpabile”, considerate incompatibile cu orientarea eurocentristă a anilor de după decembrie 1989, cu atât mai mult cu cât discursul cu miză identitară este din ce în ce mai prezent în spațiul românesc, preocupat acum de revizuirea valorilor național-literare și restabilirea unui „nou canon”. În calitatea sa de „porteur d’un langage capable de véhiculer la mémoire

* Lucrare realizată cu sprijinul SOP HRD - TOP ACADEMIC 76822.

collective et de donner forme à l'identité" [1], spațiul cultural postdecembrist devine scena pe care performează „spectacolul est-etic” legitimat de manipularea violentă a memoriei, distorsionând raportul scriitorului cu Istoria și validând, cu orice preț, referința aproape exclusivă la acel european *Autrui généralisé* (Claude Dubar) care „puisse permettre d'accompagner la reconstruction identitaire, de servir d'intermédiaire entre les anciennes identifications en crise, voire en faillite, et les nouvelles en gestation” [2]. Odată cu trecerea de la *We-I identity* („identifications culturelles et statutaires”) la *I-We identity* („identifications réflexives et narratives”) [3], altfel spus de la componenta doctrinar-impusă la cea „în formare”, scripturală, eliberată de constrângerile supra-puse ale politicului, marca *representativității*, a *identității* valoric legitimate prin discursul literar, este supusă unui proces coroziv de „revizuire” eticistă, invalidând, în mod afișat, criteriile estetice ale judecării critice. Idealul integraționist al unei literaturi post-totalitare cere ca schimbarea ideologică să genereze un alt sistem de raportare la lume, un alt statut al scriitorului / criticului în căutarea unor noi „références, des repères, une nouvelle définition de lui-même et donc des autres et du monde. Ces nouveaux repères, ces nouvelles références sociales, différentes des précédentes, permettent progressivement d'incorporer une autre configuration identitaire, une autre arrangement entre formes « communautaires » et « sociétales », entre « identités pour autrui » et « identité pour soi »” [4].

În schimb, revizioniștii est-etici reiterează simptomatic un discurs – replică a „paradigmei ideologice dominante” totalitariste, căutând „vinovați” și „trădători”: „judecătorii” devin „judecați”, „prigoniții” iau masca „prigonitorilor”, iar clivajele ocurente sunt uneori ireconciliabile. Nu întâmplător sunt atacate marile figuri creatoare ale culturii române într-un proces „demistificator”, maniheist care utilizează deliberat biografia „pătată” a scriitorului drept strategie de invalidare estetică a operei. Este de notorietate „dosarul colaboraționistului G.Călinescu” care a ocupat spații extinse în articolele postdecembriste, ajungându-se până la emiterea unor *etichete* de o extremă virulență – „cinic, oportunist, amoral și plin de lașitate. Fără nici o conștiință etică și civilă. Predispus la simulare, duplicitate și farsă publică de mari proporții. Preocupat exclusiv de succesul și realizarea personală, fără nici un scrupul” [5]. Mai mult, „limbajul la limita vulgarității, iritățile, tehnicile subestimării, ale discreditării și chiar loviturile sub centură pe tema antiromânismului și neromânismului, prezente în luările de atitudine ale criticilor în misiune, servind cu zel

politica culturală ceaușistă, ori ale semidoctilor de astăzi și dintotdeauna, învăpăiați de mistica salvării idolilor, toate se află *in nuce* la Călinescu”! [6] Astfel aplicată, formula *revizuirii morale* devine „un exercițiu la îndemâna publiciștilor care își varsă săptămânal fierea prin gazete și contestă de-a valma pe marii scriitori, sperând astfel să le ia locul. Ei pot susține orice, de la moartea miturilor naționale la întoarcerea feudalismului. Un fenomen pe care cultura română l-a cunoscut și altădată, de pildă după 1945. S-a schimbat doar *tachisma*, vorba lui I.L. Caragiale. Tachisma revizionistă care, la paralela noastră morală este o aglomerare impudică de resentimente, frustrații, uri abisale și, pe dedesubtul lor o mediocritate compactă și răzbunătoare. Așadar: *ne revizuim, ne revizuim*, până la apusul istoriei...” [7].

În altă ordine de idei, articolul lui Gh. Grigurcu, din *România literară* de sfârșit de an 1995, prefătează, mai bine spus, „pre-normează” seria atacurilor din edițiile revistei din anul următor, 1996, o „prigoană a trădătorilor” instrumentată în numele unui „re-vizionarism anti-pactizant / est-etic”, a unei „curățenii ideologice a profilului biografic/empiric” al scriitorilor. Și, nu întâmplător, „epurarea” literaturii române de „elementele nocive” – iată cum se repetă istoria în epoca postrevoluționară, a democrației re-câștigate! – începe cu modelele recunoscute valoric, cu „vârfurile” sale legitimize, cu Centrul. În ianuarie 1996, folosindu-se de un discurs cameleonic cu țintă declarată – punerea față în față a două figuri tutelare, Lovinescu și Călinescu și a celor două programe postdecembriste care le urmează îndeaproape spiritul și legea „verbului” – Gh. Grigurcu proiectează, de fapt, o „mitologie personală” compensatorie a sindromului inferiorității care îi marchează din umbră propriile expozeuri interpretative. Demonstrația în sine își trădează insuficiența, dar și tendențiozitatea afișată la nivel declarativ: cele două modele canonice de „cum se face critică literară” sunt puse în relație de excluziune reciprocă nu prin argumente estetice privind construcția principală, ci, inevitabil, prin plusarea contaminărilor biografice cu „ideologia pro-pactizantă” care ar invalida o metodă, *recte* călinesciană. Pe de o parte, „antioportunistul prin excelență” [8] – E. Lovinescu –, pe de alta „conformistul” G. Călinescu. (Ne)aderarea omului biografic / empiric la doctrina politică totalitaristă, un factor totalmente extra-literar, este chemată să arbitreze cuantumul (non)valoric al celor două programe critice. Miza articolului are, în primul rând, reverberații postrevoluționare, demonstrând în virtutea unui asemenea „argument” o școală și figurile sale emblematice. În al doilea rând, pe un plan secund, aparent evaziv, dar

atât de percutant în intenționalitatea lui mascată sub aura unui „excurs asupra metodei”, demonstrația lui Gh. Grigurcu funcționează ca proiect auto-legitimator, proiectând o opțiune – care, paradoxal, este fundamentată pe criteriile non-literarului – compensatorie a „marginalului” aflat în postura de a răzbi și auto-impune în canonul Centrului. Sentințele orchestrează unilateral, determinist și implacabil „procesul călinescienilor” postdecembriști, puși la zid și etichetați denigrator, în dichotomie („punere în antiteză” care, trebuie să precizăm, nu are consistență și percutanță atunci când intră în scenă vectorul estetic de raportare la ideologia metodei) cu „victimizații”, „exilații”, „rezistenții anti-comuniști” lovinescieni: „Chipul tutelar al lui E. Lovinescu ne confirmă gândul că orice autoritate reală are un temei sacrificial. Masca sa în care au împietrit un dramatism asumat, o continuă suferință domptată, alcătuiește - ne dăm seama tot mai bine - un etalon pentru autenticii săi continuatori. Nu dăm exemplele care se află, de altfel, foarte la îndemână. Aproape fără excepție, acești continuatori au urmat un periplu de viață dificil, în mai multe rânduri au fost victimizați de interdicție, prigoană, temniță, exil. N-a fost ușor pentru ei (nu este încă) a corecta, cum am spune în termeni lovinescieni, *echilibrul negativității dintre merit și recunoaștere*. Marca lor o formează o doză de inadaptare, în virtutea idealului valorii și al constanței de caracter. În orice caz, nu în rândul ariviștilor, aranșurilor, conjuncturalilor sunt de căutat actualii lovinescieni. Falsul lor moral nu face decât să sublinieze autenticitatea, s-o legitimeze prin contrast” [9]. Prin ricoșeu, „inadaptații” contemporani își validează parcursul personal prin aderența invocată la ilustrul magister, maximalizând „rechizitorul biografic” al Autorului în criteriile judecării Operei, un „ideal al valorii” și „o constanță de caracter” față de care, mărturisim împăcați, Lovinescu nu a avut nici o afinitate. Mai mult, tabăra călinescienilor, „manipulatori tendențioși” ai esteticului, constituie, în viziunea analistului, o adevărată „menajerie demonologică”, o „mașinărie infernală”, „deformatoare” a valorilor organizată într-o castă de grup: „*Esteții tendențioși de la *Literatorul*, bunăoară, au comprimat concepția lovinesciană, mai exact spus au mutilat-o pentru a o lipsi de eficiență în prezent. *Lovinescianismul* lor e unul estropiat. Frustrându-l de însemnele unei *atitudini militante, bărbățești*, l-au transformat într-un serv al oportunismului lor incontestabil. I-au pecetluit gura, i-au legat brațul. Îi cer servicii, în schimbul unei recunoașteri pur formale. Este aceasta o nouă, insolită, etapă a negării lui E. Lovinescu. Ea se încadrează, relevant, în peisajul anamorfotic al momentului postdecem-*

brist. Răspunde acelei tendințe de combinare eteroclită și repulsivă, de asociere promiscuă și colcăitoare a unor factori ce păreau a nu avea nici un fel de afinități ori chiar a se respinge. Viermuiala relictelor totalitarismelor, dispuse a fraterniza prin sfidarea unor antagonisme de-o viață alcătuiesc un fundal propice unui asemenea fenomen monstruos. În această zonă a pierzaniei, bizateria grefelor n-ar mai trebui să ne surprindă. Așa cum printr-o chirurgie politică a fost încercat *socialismul* cu fața umană, printr-o chirurgie estetică se experimentează *lovinescianismul* cu fața inumană. Un lovinescianism dereglat, aidoma unui Golem impulsionat a dărașma însuși spiritul critic. Oare *misticii* și *mistagogii* cu care s-a războit E. Lovinescu mai există la ora de față? Avem impresia că da, metamorfozați asemeni unor viruși nevoiți a rezista împotriva noilor mijloace terapeutice, sub chipul misticilor și mistagogilor *esteticului pur*, oficios. Sunt vameșii și fariseii credinței în estetic” [10].

Tușele unui astfel de portret (pe care l-am reprodus din dorința de a-i evidenția criteriile interne de operare și judecată critică ce discreditează definitiv atât pe autorul ei, cât și calea de interpretare aleasă – o *vendetta* personală fără finalitate valorică) frizează absurdul, justificându-se doar din perspectiva unui bluf retoric ținut asupra „demistificării” „pactizantului” tutelar, G. Călinescu. „Rechizitoriul” este structurat pe o singură coordonată de semnificație – postura „ideologic servilă” a „Divinului” (Gh. Grigurcu) față de un regim „compatibil” cu structura sa interioară și, inevitabil, discreditând tipul de critică pe care îl propune magistrul. În viziunea analistului *României literare*, „demitizată” ca discurs și practică a interpretării prin însăși condiționarea politizantă, metoda călinesciană, „tendențioasă” în strategiile judecării operei, regizează un scenariu critic care se auto-invalidază prin însuși „comportamentul imoral” al ideologului său. „Emulii” postdecembriști nu ies, nici ei, de sub incidența sentințelor demolatoare, fiind suspectați de supralicitarea, în descendența modelului călinescian, a propriului ego dictatorial care „sufocă” libertatea de expresie a operei prin aserțiuni „estetizante”, „non-militante”. De altfel, într-o asemenea „demonstrație critică pertinentă”, modelul Călinescu „inoportunează” deschiderile postdecembriste ale criticii prin inconsecvența poziției, prin abdicarea de la principiile estetice în favoarea celor interesat-personale, colaboraționiste. Sunt aduse ca argumente, evident distorsionate pentru „eficacitatea” definitivării statutului de „inculpat”, „nesăbuita sa ambiție” a recunoașterii oficiale pe modelele Sadoveanu (un alt beneficiar de „dosar” celebru al feno-

menului pactizant) și Parhon, precum și „apologia lui Stalin” și a tezelor jdanoviste din 1944 colportate spre „persiflarea partidelor istorice”. „Scrib decepționat” al regimului care nu i-ar fi gratificat „eforturile” printr-o impunere la nivel de autoritate critică (de parcă mai avea nevoie de așa ceva!), maestrul devine un meschin „decepționat al sistemului” care nu-i întoarce „serviciile”: „Această lipsă de încredere și afecțiune partinică a fost marea sa durere. Scos de la catedră, împiedicat a-și tipări cărțile și chiar a călători peste hotare pentru a-și îngriji sănătatea (*iată o recunoaștere neintenționată a statutului de indezirabil!* – *n.n.*), a putut rumina, neîndoios, tema ingratitudinii unei puteri corupte, căreia s-a silit a-i închiria pana în condiții ce le nădăjduia avantajoase. Geniul său condus de vanitate s-a pomenit în postura de personaj naiv de fabulă. Între soarta sa și cea a lui E. Lovinescu există o deosebire considerabilă. Oricât îi admirăm pe amândoi, nu putem a nu-l prefera, ca model, pe cel a cărui soartă a ilustrat sacrificiul real, ca sursă a autorității” [11]. Această opțiune personală a vehementului procuror nu deranjează decât în măsura în care este erijată în dimensiune modelatoare a criticii postrevoluționare, alimentând o falsă opoziție structurală care se auto-discreditează de la sine odată cu impunerea postulatului estetic. În realitate, acest tip de demers, al melanjului infertil de criterii (etic/estetic) funcționează prin ricoșeu spre „validarea” critică a propunătorului ei: nu este vizată decât recuperarea unei mitologii personale deghizate, a unei biografii camuflante sub eticheta „oponentului” și a „dreptei măsuri.” O formă de „iluzionism” patologic (Andrei Grigor) sau de manifestare nihilistă a „anticanonului” (Simona Antofi).

În contra-replică, în 2000, Eugen Simion, mentorul autonomismului estetic în judecata critică a operelor „indezirabile” așează lucrurile sub semnul normalității obiective: „Regimul totalitar avea nevoie de numele lui G. Călinescu, dar se temea de ideile lui. Așa că l-au trecut pe un circuit secundar, controlabil. Articolele puteau fi cenzurate, discursurile la Academia Română aveau o audiență redusă, iar ca deputat G. Călinescu nu avea, în fapt, nici o putere. Putem, desigur, să-i reproșăm faptul că a acceptat să joace acest rol decorativ. Unii i-au spus chiar că «s-a prostituat», că trebuia să aleagă mai degrabă *temnița*, decât să țină discursuri oficiale. Este ușor să vorbești în alt timp și din altă poziție, este mai greu să fii scriitor ireproșabil într-o istorie atroce. Cum ar fi arătat literatura română la începutul anilor 60 fără Tudor Arghezi și G. Călinescu? Este imoral să cerem cuiva să devină victimă dacă noi nu suntem în condiția de a deveni victime...

Revenind la întrebare: regimul comunist i-a aplicat lui G. Călinescu două măsuri: una represivă (îndepărtarea din Universitate; interzicerea operei sale fundamentale, cenzurarea la sânge a cărților, limitarea strictă a posibilităților de mișcare etc.) și alta permisivă, onorifică, reprezentativă: deputat, membru al Academiei Române, libertatea de a publica etc. O atitudine perversă față de un mare spirit, o politică abilă bazată pe vechea strategie: cu o mână-i dai, cu alta îi iei...” [12]. De altfel, discursul publicistic călinescian este spațiul deschis către inițierea unui dialog subtil polemic cu „marea Istorie”, reflecțiile sale proiectând o „istorie personală” surprinzătoare, seducătoare prin forța și acuitatea ideilor. Așa cum s-a și remarcat de altfel, pamfletele din *Cronicile optimistului*, *Însemnări și polemici*, *Cronici literare și recenzii*, proiectează un discurs specific care nu aparține sub nici o formă profilului mental și valoric al „conformistului”: „Prezentarea șăgalnică a cotidianului și diatriba polemică sunt cele două extreme ale gazetăriei călinesciene. Procedeele predilecte sunt: relatarea malițioasă, citarea (<perlele> de tot soiul sunt vâdate cu atenție și reliefate fără milă), înscenarea burlescă, mimarea absurdului, caricaturizarea, încadrarea într-o tipologie. Verva corozivă (excepțională, în cazul lui G. Călinescu) l-a condus numai rareori la diatribă, autorul preferând ironia. Pamfletele denotă, în majoritate, un spirit de moralist care crede în perceptul horatian: *ridentem dicere verum*” [13]. Pe de altă parte, G. Călinescu considera că „lumea literelor este un parlament în care discuțiunea și libera expresie a sentimentului critic sunt agenții și chiar rațiunea de a fi a scrisului și câtă vreme păstrează nivelul vehemenței intelectuale, polemica este o onoare și pentru agresor și pentru cel atacat. Dându-și seama de primejdia pe care o reprezintă o asemenea libertate de opinie, o seamă de autori caută să compromită prin toate mijloacele *spiritul critic* și să-l confunde cu ura și răzbu-narea” [14]. În acest sens, publicistul invită la „luptă dreaptă” literar și nu fizic, cum era provocat uneori [15], apreciază polemica loială și strălucirea atacului inteligent, este incisiv sau cinic doar pentru a amenda mediocritatea, platitudinea sau lipsa culturii. Radiografiile sale sociale, din *Jurnalul literar și artistic*, din 1939, definesc o agilă vocație critică, cu impact asupra schimbărilor social-culturale ale epocii: „Un ochi expert poate observa fără să cadă în nici o exagerată mizantropie, că eforturile pe care le face omul ardent și educat să cultive tineri sunt primite cu o apatie mută, cu un ochi întunecat și în chip mahmur prudent. Capacitatea de antipatie care stă larvară, uscată în orice om normal, a înfrunzit și iese ca acele de pin prin ochi. Este

probabil că lumea trece printr-o criză. Prea multă ceață în juru-ne irită și dă halucinații și aprehensiuni” [16]. Conform *Dicționarului General al Literaturii Române* (vol.II), între 1920 și 1965, G.Călinescu a scris peste 1200 de texte constituind articole de atitudine, cronici literare și recenzii, note polemice, medalioane tipărite în cele mai importante gazete și reviste de cultură ale vremii (este director fondator, redactor, colaborator la reviste precum *Dimineața*, *Capricorn* – 1930, publicație editată de el însuși, *Adevărul literar și artistic* – titularul cronicii literare între 1932-1939, *Tribuna poporului* – 1944-1945, *Lumea* – 1945-1946, *Națiunea* – 1946-1949; colaborează la numeroase periodice: *Roma*, *Dacia*, *Universul literar*, *Viața literară*, *Sburătorul*, *Sinteza* – participă la pregătirea apariției revistei, *Gândirea*, *Vremea*, *România literară*, *Viața românească*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Jurnalul literar*, *Cuvântul*, *Iașul*, *Mișcarea*, *Politica*, *Ecoul*, *Vestul*, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, *Contemporanul*, *Gazeta literară*, *Steaua*, *Teatrul*) [17]. Inaugurează celebrele rubrici fixe, săptămânale, precum *Cronica mizantropului* (12 februarie 1933) și *Cronica optimistului* (9 decembrie 1955), publicate în *Adevărul literar și artistic* și în *Jurnalul Literar* (1933-1939), *Vremea* și *Lumea* (1943-1946) și în *Contemporanul* (1955-1965) – acestea proiectează „spectacolul personalității” (Ion Bălu) călinesciene, multiplele ipostaze creatoare ale „scriitorului sub vremuri.” Eșafodajul publicistic este inserat de constatări zilnice, pamflete politice și culturale, incursiuni și predilecții polemice, articole de idei, toate trădând o atitudine francă, incisivă, cu exprimarea clară a opiniilor personale, pentru impunerea adevărului și sancționarea mediocrității, prejudecăților și clișeele. Expunerile sunt tranșante, relatările malițioase, aver-siunile categorice, cenzura neiertătoare și concluziile manifeste, având permanența și precizia unui barometru social, raționalist în gândire și idealist în dăruirea profesională, într-un context social politic nepriel-nic, opresiv și periculos. Profilul interior al publicistului este orientat spre ordine, armonie având ca unitate de măsură luciditatea și concizia, iar diversele subiecte sunt abordate întotdeauna profund și responsabil. Ion Bălu a remarcat, de altfel, faptul că, „într-o vreme când opera lui T. Maiorescu și Eugen Lovinescu era interzisă, când majoritatea criticilor interbelici erau în închisori, iar celor liberi li se inter-zisese dreptul la publicare, G. Călinescu era singurul al cărui glas răsună cu regularitate” [18] Și nu de puține ori, tonul este subliminal și acid, ocultat sub miza pamfletară a discursului. În acest sens, Daniel Cristea Enache observa, într-un articol publicat în 2011, că „*Cronica*

mizantropului, pe care G. Călinescu o ținuse, sub pseudonimul Aristarc, în *Adevărul literar și artistic*, *Jurnalul literar*, *Vremea* și *Lumea*, nu cadra cu euforia oficială, obligatorie la intrarea în lumea nouă, socialistă. Printr-o piruetă a convingerilor afișate, marele critic a renunțat la mizantropie pentru demofilie și la izolarea de societate în favoarea activării entuziaste în sînul ei. *Cronica mizantropului* a devenit *Cronica optimistului* și ceva din modul caracteristic al autorului de a gândi problemele culturii și ale lumii printr-o prismă de subiectivitate întoarsă, contradictorie, polemică s-a pierdut. Însă rubrica lui din *Contemporanul* a avut un impact formidabil și un rol formativ greu de cuantificat. Într-un context profund viciat de monocromatismul ideologic, vocea lui G. Călinescu, stilul său inimitabil, verva ideatică marcau o excepție de la regulă, o pată de culoare în cenușiul epocii” [19].

*Fragmente din prezentul articol au fost publicate în volumul *Identitate culturală și integrare europeană. Perspective critice asupra discursului identitar românesc în perioada postdecembristă*, Ed. Europlus, Galați, 2011, autor Nicoleta Ifrim.

Note

- [1] Christine Chivallon în Di Méo, Di Méo, Guy, *Le rapport identité/espace. Éléments conceptuels et épistémologiques*, halshs-00281929, version 1-26 May 2008, <http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/28/19/29/PDF/Identite-Reims.pdf>, p. 8.
- [2] Claude Dubar, *La crise des identités. L'interprétation d'une mutation.*, PUF, 2000, p. 172.
- [3] *Ibidem*, p. XI.
- [4] *Ibidem*, p. 172.
- [5] Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Ed. Polirom, Iași, 2010, pp. 50-51.
- [6] Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Ed. Cartea românească, București, 2008, p. 47.
- [7] Eugen Simion, *Fragmente critice* vol.6, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2010, pp. 1-2.
- [8] Gh.Grigurcu, *Considerații asupra lui E. Lovinescu*, în *România literară*, nr. 2 /17 ianuarie 1996 .
- [9] *Ibidem*.
- [10] *Ibidem*.
- [11] *Ibidem*.
- [12] Eugen Simion, *G. Călinescu n-a avut istoria pe care geniul său o merita*, în *Academica*, nr. 12 (120) octombrie 2000 – http://www.acad.ro/academica/pag_acad_12_01.htm
- [13] Postfăță la volumul G. Călinescu, *Însemnări și polemici*, Ed. Minerva, București, 1988.

- [14] G. Călinescu, *Critica și justiția sau polemică cu pistoale*, în *Adevărul literar și artistic*, 1931.
- [15] G. Călinescu, *Duelistul*, în *Adevărul literar și artistic*, 1932.
- [16] G. Călinescu, *Capacitatea de ură*, în *Jurnalul literar și artistic*, 1939.
- [17] *** *Dicționarul General al Literaturii Române*, vol. II, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2007, p. 132.
- [18] Ion Bălu, *G. Călinescu – spectacolul personalității*, Ed. Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2004, p. 133.
- [19] Daniel Cristea Enache, *Optimismul lui Călinescu*, în *Dilema veche*, nr. 397, 22-28 septembrie 2011 – <http://www.dilemaveche.ro/sectiune/dileme-line/articol/optimismul-lui-calinescu>

Bibliografie

- Antofi, Simona, *Discursul critic actual între clasicitatea modelelor și presiunea anticanonului*, în *Communication Interculturelle et Littérature*, no. 1, May-June-July, 2008.
- Bălu, Ion, *G. Călinescu – spectacolul personalității*, Ed. Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2004.
- Călinescu, G., *Capacitatea de ură*, în „Jurnalul literar și artistic”, 1939.
- Călinescu, G., *Critica și justiția sau polemică cu pistoale*, în „Adevărul literar și artistic”, 1931.
- Călinescu, G., *Duelistul*, în „Adevărul literar și artistic”, 1932.
- Călinescu, G., *Însemnări și polemici*, Ed. Minerva, București, 1988.
- Cristea Enache, Daniel, *Optimismul lui Călinescu*, în „Dilema veche”, nr. 397, 22-28 septembrie 2011 – <http://www.dilemaveche.ro/sectiune/dileme-line/articol/optimismul-lui-calinescu>
- Di Méo, Guy, *Le rapport identité/espace. Éléments conceptuels et épistémologiques*, halshs-00281929, version 1-26 May 2008, <http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/28/19/29/PDF/Identite-Reims.pdf>
- *** *Dicționarul General al Literaturii Române*, vol. II, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2007.
- Dubar, Claude, *La crise des identités. L'interprétation d'une mutation.*, PUF, 2000.
- Grigor, Andrei, *Iluziile literaturii române. Iluzionism* (2), în „Caiete critice”, no. 11, 2009.
- Grigurcu, Gh., *Considerații asupra lui E.Lovinescu*, în „România literară”, nr. 2 /17 ianuarie 1996.
- Marino, Adrian, *Viața unui om singur*, Ed. Polirom, Iași, 2010.
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Ed. Cartea românească, București, 2008.
- Simion, Eugen, *Fragmente critice* vol. 6, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2010.
- Simion, Eugen, *G. Călinescu n-a avut istoria pe care geniul său o merita*, în *Academica*, nr. 12 (120) octombrie 2000 - http://www.acad.ro/academica/pag_acad_12_01.htm

Despre intelectuali, politică și cultură în spațiul românesc totalitar și posttotalitar.

Adrian Marino, *Viața unui om singur*

Doinița Milea

Abstract: *Focused on as a testamentary autobiography, Adrian Marino's memoir book, Viața unui om singur / The Life of a Lonely Man – published in 2010, five years after the author's death, mirrors the different facets of the Romanian intellectual experiencing both the totalitarian and post-totalitarian age, equally having to cope with the Romanian society and culture dilemmas. The book perspective on the pre-December social, political and cultural life is overtly related to the ideas dynamics subjected to the oppressive ideological mechanism forcing the intellectual to accept mystification and to obey the cultural and political icons of the period.*

Keywords: *the intellectual's status, pre / post-totalitarian age, egofiction, autobiography, cultural and political icons*

Un prim portret al lui Adrian Marino, interesant ca termen de comparație și de mare finețe în liniile generale, este propus de Marian Popa, în 1971, citându-l pe G. Călinescu. La acea dată Marino publicase *Viața lui Alexandru Macedonski*, 1966, *Opera lui Alexandru Macedonski*, 1967, *Introducere în critica literară*, 1968, *Modern, modernism, modernitate*, 1969: „A.M. este mai ales un eseist curios și malign, mare scotocitor de cărți, cu stil intelectual și acut... de excursie livrescă”. La aceste observații Marian Popa adaugă: „Prin trecerea timpului, trăsăturile enunțate s-au conturat și nuanțat: curiozitatea a dat naștere unor lucrări valoroase, iar malignitatea s-a transformat într-un autentic complex, publicistul dovedind o irascibilitate și o suspiciune aproape unică în contextul literar contemporan” [1].

Același articol de dicționar definește, pornind de la *Viața lui Alexandru Macedonski*, metoda de creație, care peste atâția ani caracterizează și construcția din *Viata unui om singur*, apărută în 2010: „Execuția vizează omul antinomic, oscilând permanent între iluzie și realitate, cu tot complexul de circumstanțe care l-au creat: rudele, prietenii, dușmanii, condițiile de existență materială precară, cuplate cu ura aproape generală din care se va naște, la rândul-i,

dispoziția ferocității. Fără intenții de romanțare, dar cu simpatie pentru obiect, sunt etalate toate datele țintind în genere către un portret moral al unui romantic frondeur și antifilistin (...), egoist, setos de tămâie, ambițios și bovaric, grandios în toate actele și aspirațiile sale și cu un complex de superioritate pe care autorul cărții era poate singurul exeget în stare să-l intuiască desăvârșit” [2].

Finalul articolului este și el foarte aproape de personalitatea criticului și eseistului Adrian Marino: „O caracteristică a lucrărilor ca și a articolelor sale este caracterul pasionat-polemic, uneori pur gratuit. Un neajuns al acelorași lucrări îl constituie dimensiunile lor greu accesibile cititorului și chiar cercetătorului de azi, dimensiuni în genere obținute nu atât prin informații, cât prin afirmații adeseori repetate, prin precizări care izvorăsc dintr-o nevoie de acoperire totală, specifică unui spirit grandios și pătimaș” [3].

În 2001, articolul semnat de Mircea Martin în *Dicționarul scriitorilor români*, definește într-o secvență conclusivă un alt aspect definitoriu al viitoarelor memorii: „Regimul acordat subiectivității nu diferă esențial de la Dicționar... la carnetele europene (1974, 1976, 1978): același eu e pus în circulație de M., fie că scrie despre o carte, despre o idee, despre un muzeu sau despre sine. Călătoriile nu sunt pentru el decât pretexte ale confesiunii intelectuale care nu lipsește nici din sintezele abstracte. În jurnale, spectacolul devenirii operei devine, în mod explicit, un spectacol al construcției de sine, cu tot ceea ce aceasta din urmă presupune: iluzii și deziluzii, refulări și defulări. Meditația confesivă a autorului rezultată din confruntarea prezențelor românești cu realitățile europene, atinge pe alocuri accente dramatice” [4].

Aceste portrete ale intelectualului față în față cu textele sale și cu spațiul social și politic pe care-l traversează, permit înțelegerea „acesor memorii cu destin voit postum” ca un „spectacol al construcției de sine”, pe care autorul însuși încearcă să o definească, încă din *Preambulul* cărții, având ca subtitlu *Dificultăți*. Sintagme ca „un document în felul său”, „clarificări interioare importante”, „edificator asupra sensurilor esențiale ale existenței mele”, „definiția exactă a singurătății mele, „cartea vieții mele”, definesc scopul/sensul acestui text confesiv. Autorul își plasează existența pe fundalul socio-cultural definitoriu: „procesul” vieții mele este (...) și procesul culturii și civilizației române, între anii 1920 și 2000, repere nu chiar convenționale. Total neadaptat mediului românesc, de toate categoriile, îmi îngădui să-l evaluez fără nici o clemență și complezență” [5].

Asumarea propriilor alegeri face parte din structura internă a cărții: „Că am suferit umilințe și cedări nu contest. Cine poate fi «erou» zi de zi, ani și chiar decenii întregi, mai ales sub un regim dictatorial, represiv, terorist? Dar punînd cap la cap toate episoadele prin care am trecut, îndrăznesc să afirm că nu mi-a fost și nu-mi este rușine, în esență, de viața mea. Trăită adesea în condiții-limită, chiar disperate. «Preț» prea mare? Inevitabil? N-am nici pînă azi un răspuns definitiv, riguros, inatacabil, la această întrebare. Pînă la urmă, îmi spun, ca o consolare de ordin istoric: opera salvează în cultură, în ultimă analiză, toate slăbiciunile creatorului” [6].

Autorul își trece declarativ în planul secund „viața personală și mai ales sentimentală” propunînd cititorului ”viața mea intelectuală și ideologică, intimă, dar și exterioară și publică (...) sub diverse regimuri autoritare și totalitare”, un nou gen subordonat ideii de biografie „cam cîte autobiografii culturale și ideologice de acest tip există în literatura română? Un gen care, de fapt, nici nu există. Dacă am renunțat la prima versiune a acestei *Vieți*... este și pentru motivul că vreau s-o rescriu cît mai calm, neutru, obiectiv și, mai ales, ideologic posibil. Un examen riguros de conștiință al unui intelectual român, cu toate ideile, reveriile, iluziile, revoltele, decepțiile și... prostiile sale. Mă interesează doar o evoluție intelectuală și ideologică, formația sa progresivă, adesea dificilă. Evocată cît mai autentic, introspectiv, esențial și semnificativ posibil (...). Viața dură a unui intelectual român stăpînit întotdeauna de bune intenții [7].

Declarativ o carte a rememorării, a resentimentului, marcată de memoria afectivă, ea „pune în loc ceva, ceea ce a fost distrus, desființat, umple un gol. Reface un echilibru rupt”. Cu rol resturator și compensator, notațiile nu înregistrează „amintiri frumoase”: Știu ce înseamnă „furia, indignarea și revolta”. Foarte multe dintre ideile dezvoltate în cărțile de teorie, hermeneutică și comparativă literară sunt aici într-o formă anticipativă. Marino își judecă opera în raport cu întreaga tradiție europeană a cărților la care are acces sistematic. Se compară cu mediul intelectual întîlnit în redacțiile revistelor, cu editori sau scriitori ai momentului și găsește că „A avea un suflet și un spirit pașoptist, într-o cultură ca a noastră, încă minoră, provincială, în plină copilărie, este, pe un plan strict personal, o adevărată calamitate. Ești imediat izolat, boicotat, atacat. Visam o cultură română solidă, rezistentă, originală, în felul său, și mă loveam doar de compilații, sincronizări mecanice, alinieri docile și minore la ultima modă intelectuală” [8].

Capitolele „Descoperirea cărților”, „Cărțile românești”, „Relațiile externe”, „Adio literaturii” și „Singurătatea culturală” construiesc un profil intelectual în formare, de la un adolescent rebel, la cel care se va regăsi în cartea lui G. Papini, *Un uomo finito*, refuzând ideea de grup, de afiliere de tip ideologic. Refuză modelul „maestrilor”, a „stăpânului intelectual în speță”, trece de la admirația pentru Călinescu la „marele eșec Călinescu”, pe care-l vede „egocentric (...)”, într-un interior mediocru, șters, mic-burghez”.

Refuzul lecției maestrilor capătă și o justificare „Oamenilor, oricât de excepționali, nu le este îngăduit orice (...). Descopeream, pas cu pas, imensa farsă a Marelui Maestru” [9].

Regretul și frustrarea de-o viață a solitarului intelectual se simte în fiecare pagină a acestei confesiuni recuperatoare: „Nimeni nu apreciază, cel puțin deocamdată la noi, sinteza, construcția în mai multe volume, enciclopedismul, erudiția referințelor internaționale folosită în spirit independent și critic. Am mai spus-o și o repet: este un indiciu evident de cultură minoră, fragmentară, publicistică, actualistă și mecanic-sincronică [10].

Nu rămâne pe soclu niciun intelectual întâlnit în țară sau în deplasările din străinătate: „eternul procent inevitabil de mediocrități”: Atunci mi-am dat seama, prin experiența cea mai directă, cum se stabilesc, de fapt, reputațiile, canoanele și modelele critico-literare occidentale. Cum se instituie și funcționează dictatura unei orientări și metode critice unice. Ignorarea sau expulzarea radicală a pozițiilor teoretice și metodologice adverse” [11].

Revista *Observator cultural*, în numărul 519/1-14 aprilie 2010, propune la rubrica *O carte în dezbatere*, un dosar-dezbatere, pe marginea cărții lui Marino, *Viața unui om singur*. Demersul revistei este important pentru refacerea biografiei intelectuale a lui Adrian Marino, dincolo de căderile sociale (închisoarea și domiciliul forțat din Bărăgan, deriva politică totalitară), exilul interior, furtunile orgolioase sau neînțelegerile cu mediul cultural românesc. Acest demers reabilitează opera unui intelectual marcat interior de un puternic complex social, care, într-o perspectivă asupra spațiului românesc apreciază că „se va putea construi, cândva, o altă conștiință critico-teoretică în cultura română. Urmată de o altă conștiință ideologică. În ultimă analiză, totul stă pe afirmarea energică a ideii de construcție, de întemeiere (...). Am foarte viu sentimentul construirii culturii permanent ascendente” [12].

Note

- [1] Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, Albatros, 1971, p. 360.
- [2] *Ibidem*, p. 362.
- [3] *Ibidem*, p. 363.
- [4] *Dicționarul scriitorilor români*, M-Q, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Albatros, 2001, p. 106.
- [5] Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Editura Polirom, Iași, 2010, *Preambul*, p. 7.
- [6] *Ibidem*, *Relațiile cu regimul*, p. 229.
- [7] *Ibidem*, *Motivații*, p. 11.
- [8] *Ibidem*, *Singurătatea culturală*, p. 329.
- [9] *Ibidem*, *Marele eșec. G. Călinescu*, p. 49.
- [10] *Ibidem*, *Câteva concluzii*, p. 489.
- [11] *Ibidem*, *Relațiile externe*, p.160.
- [12] *Ibidem*, *Câteva concluzii*, p. 497.

Bibliografie

- Caietele Echinox*, vol. 7, Literatură și totalitarism, Cluj-Napoca, Dacia, 2004.
- Marino, Adrian, *Viața unui om singur*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- „Observator cultural”, 519/1-14 aprilie 2010, O carte în dezbatere: *Viața unui om singur*, pp. 8-16.
- Pîrvan-Jenaru, Dana, *Elitism și individualism excepționalist în cultura română*, „Observator cultural”, 151/7-13, februarie 2008.